

A Körözi Vízszervezet

Unghváry Vilmos magyar királyi főmérnök 1859-ben lépett az állam szolgálatába és kezdett folyamszabályozási munkálatokkal foglalkozni. Egyik legfőbb szorgalmazója volt a vízszabályozásnak, az öntözőcsatorna-rendszerek kiépítésének, valamint propagálta a mesterséges haltenyésztést is. Még ugyanebben az évben jelent meg A Körözi Vízszervezet Áttekintési Térképe című munkája.

A Kárpát-medence folyóvízhálózatának nagy része rendkívül fiatal, 100–150 éves múltra tekint csak vissza. Ez a legnagyobb részét a XIX. században elvégzett folyószabályozási, ármentesítési és belvíz-lecsapolási munkálatok következménye. Az árvizek korábban a mai Magyarország egynegyedén, a történelmi ország területének pedig 14 százalékán okoztak állandó vagy időszakos vízborítást. Az egyik legnagyobb átalakítás, a Tisza szabályozása 114 mederátvágással járt, ami a folyó eredetileg 1213 kilométeres síksági hosszát 760 kilométerre csökkentette.

Mellékfolyói közül azonban némelyik még a Tiszánál is markánsabb átalakításban részesült. A Berettyó és a Körösök esetében például 265 kanyarulat átvágásával 791 kilométeres mederrövidítést értek el, aminek eredményeként a folyók hossza 462 kilométerre változott. A folyók nagyrészt ásott mederbe kerültek, vízjárásuk jelentősen módosult, ami több nagyobb árvizet is okozott. Sok addig vizenyős terület pedig a folyók kiöntéseinek hiányában kiszáradt, szikesedésnek indult.

A Nagykunság és a Körös torkolatának vidéke a legszárazabb területek Magyarországon: évi kevesebb mint 500 milliméter csapadékot kapnak, de a Közép-Tisza vidékének és a Tiszántúl nagy részének területére sem jut több 550 milliméternél. Egykoron a Körösök, a Berettyó és a Tisza kisebb-nagyobb erei éppen ezeket a területeket öntötték el árvizeikkel. A természet így biztosította egy-egy szárazabb terület vízigényét és tette mindezt az évnek abban az időszakában – márciustól júniusig –, amikor arra a legnagyobb szükség volt a növények fejlődése szempontjából.

Szücs Sándor *A régi Sárrét világa* című néprajzi írásában így eleveníti meg a XIX. század eleji sárréteket: „*Szántani, vetni csak a mindössze is kevés ármentes helyeket, az ún. szigeteket lehetett. Sokszor ezekre is hajóval vitték be az ekét és hasig érő vízben, vagy ennél is mélyebben úsztatták be a lovakat. A termést is hajóval kellett kihordani. Éppen csak, hogy megtermett az esztendei kenyérnek való. Így hát a földművelés inkább csak mellékfoglalkozásnak számított. A szegényembernek a rét volt a terített asztala. Mint pákász, halász, csikász, madarász, darvász, méhész, gyékényszövő, nádvágó a rét Isten adta javaiból éldegélt. ... Az árvízjárta, kövér legelőkön és a mocsári szárazulatokon virágozott a nomád és félnomád állattenyésztés.*”

Ezt az idillinek tűnő állapotot számolta fel a Körösök szabályozása, melynek az alapelveit az 1850-es évek elején a következőkben határozták meg: „*1. A szabad lefolyás biztosítására a mederből minden gát, malom, rosszul épített híd eltávolítandó; 2. A folyót völgyének legrövidebb vonalán kell vezetni, hogy maga is bővítse medrét; 3. Ha az eredeti meder az árvizek levezetésére nem elegendő, töltések építése szükséges; 4. A mederszabályozás előzze*

meg a töltésépítést, mert előzetesen a töltések méretei nem állapíthatók meg; 5. A töltések egymástól való távolságát és koronamagasságát a víztömeg és a folyási sebesség szerint kell meghatározni; 6. Az átvágásokat lehetőleg egy időben emeljék ki, és ha ez nem lehetséges, alulról felfelé haladva végezzék a munkát; 7. A védtöltések a szabályozott meder mellett bárhol kezdhetők, de csak olyan pontokon érdemes építeni, ahol a víz nem kerülheti meg azokat; 8. A mellékfolyókat a torkolattól olyan távolságban kell visszatöltésezni, ahol a visszaduzzasztás megérezhető.”

A Körösök szabályozási munkálatainak korába vezet vissza *Unghváry Vilmos* 1859-ben megjelent *A Körözi Vizszerkezet Áttekintési Térképe* című munkája. Térképén már láthatók a mederátvágások, a már megépített és a szaggatott vonallal jelzett, még csak tervezett csatornák (például a tervezett Berettyó-csatorna), de a sárréteket még mocsaras, vizenyős területeknek jelöli.

Térképe bal felső sarkában látható Unghváry Vilmos családi címerrel ellátott névbélyegzője. A címer a rettegi Unghváry család címere. Édesapja Mojsisovics Sámuel, szarvasi nagykereskedő – Kossuth Lajos személyes ismerőseként – a szabadságharc alatt megszervezte Szarvason a Védőrséget, amiért a szabadságharc leverése után bebörtönözték. Mivel apja börtönben volt, Vilmos, édesanyjának, rettegi Unghváry Eszternek a nevét vette fel és már tanulmányait is Unghváry Vilmosként folytatta.

Babinszki Edit

(Megjelent az *Élet és Tudomány* 2018/50. számában.)